

UNIVERSITETINĖS LEIDYBOS SAMPRATA: TERMINIJOS PROBLEMATIKA

GINTARĖ GALINIENĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: gintare@cr.su.lt

Nagrinėjant universitetinės leidybos reiškinį, keliamas šios sampratos terminologinės analizės uždavinys, t. y. neišvengiamai būtina apibrėžti pačią sąvoką „universitetinė leidyba“. Formuluoiant universitetinės leidybos apibrėžtį, susiduriama su terminijos problema – specialiojoje literatūroje vartojama daug įvairių terminų. Situaciją sunkina ir tai, kad tokia sąvoka kaip „universitetinė leidyba“ apskritai neįvertinama, taip pat šio termino nėra mūsų šalies terminų žodynuose. Kita problema – jos apibrėžtis nesuformuluota ir neaprašyta. Taigi į šiuolaikinės knygotyros paradigmą terminas „universitetinė leidyba“ nėra įtrauktas. Pastebima, kad kalbant apie mokslų akademijos, universiteto, instituto ar kitos aukštosios mokyklos mokslinės ir mokomosios literatūros leidybą, dažniausiai vartojamas „akademinių leidybos“ terminas, greta jo – „akademinių leidinių“ sąvoka, neišskiriant universitetinės leidybos reiškinio.

Reikšminiai žodžiai: universitetinė leidyba, akademinė leidyba, terminija, koreliacija, leidybos lauko klasifikacija, mokslų akademija, universitetas, institutas, kolegija.

Išanalizavus mokslinę literatūrą universitetinės leidybos tema, pastebėtos šios problemos: pirma, sąvoka „universitetinė leidyba“ Lietuvos knygotyros moksle apskritai neįvertinama, antra, šio termino nėra mūsų šalies terminų žodynuose; trečia, funkcionuoja apibendrinamoji sąvoka *akademinė leidyba*. Taigi susiduriama su universitetinės leidybos apibrėžtumo problema. Todėl, siekiant suvokti universitetinės leidybos koncepciją ir jai būdingą specifiką, būtina išsiaiškinti universitetinės leidybos sampratą. Straipsnio tikslas

– apibrėžti universitetinės leidybos sampratą ir nustatyti skirtumą tarp apibrėžčių *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba*. Šiame straipsnyje, pasitelkus terminologinę analizę, nagrinėjamos sąvokos *universitetinė leidyba* ir *akademinė leidyba*, jų koreliacija; aptariamas terminų *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* vartojimo laukais užsienio ir lietuviškuose informaciniuose leidiniuose, taip pat tikrintos žodžio *akademini*s reikšmės pateiktys dvikalbiuose žodynuose, kuriuose pagrindinė kalba yra lietuvių ir kita užsienio kalba.

Gana dažnai, kai kalbama apie universitetinę leidybą, vartojamas terminas *akademinė leidyba*. Vis dėlto universitetas kaip mokslo ir studijų institucija paprastai turi atsakingą už leidybos paslaugas atskirą padalinį, kuris taip pat yra struktūrinė institucijos dalis ir vadinamas universiteto leidykla. Universiteto leidykla visų pirma tenkina savo institucijos, kuriai priklauso, leidybos poreikius. Tai suponuoja termino *universitetinė leidyba* radimąsi. Vadinasi, principinės svarbos dalykas – nustatyti skirtumą tarp apibrėžčių *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba*. Be to, būtina įvardyti jų reikšmės ir vartojimo ypatybes. Užsienio šalių informaciniuose leidiniuose pateikta keletas termino *akademinė leidyba* aiškinimų, į kuriuos būtina atsižvelgti aiškinantis sąvokų *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* koreliaciją.

Specialiojoje anglakalbėje literatūroje egzistuoja įvairių terminų kompleksas, apibrėžiantis tiek akademinę, tiek universitetinę leidybą. Johnas B. Thompsonas knygoje *Books in the digital age: the transformation of academic and higher education publishing in Britain and the United States* (2005) vartoja *akademinės leidybos* (angl. *academic publishing*) ir *aukštojo mokslo leidybos* (angl. *higher education publishing*) kategorijas. Autorius, aptardamas akademinės leidybos lauką (angl. *the field of academic publishing*), apsibrėžia sąvokos *akademinė leidyba* ribas, teigdamas, kad terminą *akademinė leidyba* jis vartoja apibendrinamąja prasme. „Terminas akademinė leidyba vartojamas laisviau, siekiant

paaikškinti bet kokios rūšies leidybą, kuri turi akademinį turinį (kontekstą)“ [22]. Be to, minimas ir kitas terminas, susijęs su akademinė (universitetinė) leidyba, – tai sąvoka *mokslinė leidyba* (angl. *scholarly publishing*). J. B. Thompsonas laikosi nuomonės, kad terminus *akademinė leidyba* ir *mokslinė leidyba* galima vartoti pakaitomis, kad būtų atskleista pagrindinė akademinės leidybos lauko reikšmė. Pastebima, kad autorius, kalbėdamas apie akademinės leidybos lauką, aprašo ir pagrindinius universiteto leidybos bruožus. Jo nuomone, „universiteto leidyklos yra pagrindiniai, tačiau ne vieninteliai žaidėjai akademinės leidybos lauke, greta jų – komerciniai leidėjai, taip pat publikuojantys mokslinę literatūrą [22].

Tarptautinėje knygų leidybos enciklopedijoje [17] pateikiamas atskiras S. Meyer straipsnis „Universitetinių leidyklų leidyba“, nagrinėjantis universiteto spaudos leidybos sampratą, vaidmenį organizacijoje, Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų universitetų leidyklų veiklos specifiką, aptaria mokslinės literatūros leidybą neanglakalbėse šalyse, aprašo šiuolaikinę universitetinės spaudos leidybos situaciją. Autorius, vartodamas *universitetinių leidyklų leidybos* terminą, universitetinę leidyklą apibūdina taip: „Tipiška universitetinė leidykla yra neatsiejama universiteto dalis, dažniausiai atskiras administracinis universiteto padalinys. <...> Universitetinės leidyklos leidyba kontroliuojama suburtos redaktorių kolegijos, kurios nariai gali būti ne tik iš universiteto bendruomenės. Kiekvienas leidybos projektas vertinamas nepriklausomų

kompetentingų recenzentų. Atsižvelgdama į recenzijas, leidykla siūlo leidinių redaktorių kolegijai, kuri nusprendžia, ar tą leidinį publikuoti. <...> Apie universitetinės leidyklos leidybos veiklą jos vadovas atsiskaito atitinkamai aukštesniajai pagal struktūrą universiteto grandžiai: dažniausiai rektoriui ar kitam jo įgaliotam asmeniui, kontroliuojančiam akademinis universiteto reikalus.“ Taigi S. Meyer nurodo atskirą kategoriją – universitetinių leidyklų leidybą – kaip neatsiejamą švietimo ir mokslo institucijos struktūros dalį, atsakingą už mokslinės ir mokomosios literatūros leidybą.

Nagrinėjant terminiją, susijusią su leidyba, specialiojoje anglakalbėje literatūroje pastebima terminų kaip kalbos išraiškos priemonių, apibrėžiančių šią leidybos sritį, konkurencija, t. y. atsižvelgiant į kontekstą konkrečiame kalbos akte renkama atitinkama sąvoka (funkcinis ekvivalentas), kurios reikšmė susijusi su mokslinės ir mokomosios literatūros leidyba. „Aišku, kiekviena čia vardinamų terminų sampratų tarpusavyje kažkuo skiriasi, o pasirinkimas vieno ar kito pavadinimo rodo tą minties atspalvį, kuris autoriui, vartojančiam terminą, konkrečiu atveju atrodo svarbiausias“ [5]. Taigi, kalbant apie mokslinės ir mokomosios leidybos sritį, matyti, kad anglų kalboje vartojami tokie terminai konkurentai¹:

¹ Šiame straipsnyje terminai konkurentai suvokiami kaip kalbos priemonės, konkrečiame kalbos akte išreiškiančios tą pačią bendrąją komunikacinę funkciją ir todėl galinčios viena kitą pakeisti. K. Župerka (1995) aiškina: „kai vieną reikšmę galima nusakyti daugiau negu

- *academic publishing*,
- *scholarly publishing*,
- *higher education publishing*,
- *university press publishing (university press)*.

Aiškinantis terminų *akademinė* ir *universitetinė leidyba* vartoseną, nustatyta, kad prancūzų kalboje greta sąvokos *akademinė leidyba* (pranc. *L'édition académique*) vartojama *universitetinės leidybos* (pranc. *L'édition universitaire*) sąvoka. B. Assié moksliniame darbe *Universitetinė leidyba* [1] kelia sąvokos *universitetinė leidyba* apibrėžties problemą (*Problèmes de définition*). Jis teigia, kad kategorijos *universitetinė leidyba* vartojimas labai dažnai nediferencijuotas: vienais atvejais vartojamas universitetinės leidybos, kitais atvejais – mokslinės leidybos terminas. Autoriaus iškeltą universitetinės leidybos termino neapibrėžtumą tik patvirtina tai, kad šios srities įrašų nėra žodynuose ir kituose norminiuose veikaluose.

Rusijos informaciniuose leidiniuose atitinkamas *akademinio leidinio* (rus. *академическое издание*) terminas. Leidinyje *Книга: энциклопедия* (1999) [26] jis apibrėžiamas kaip mokslinis įvairių žanrų literatūros kūrinių leidimas su ypač kruopščiai tekstologiniu požiūriu parengtu tekstu, taip pat įtraukiami variantai, redakcijos, dokumentiniai šaltiniai <...>. Dažniausiai rengiami specialių mokslų akademijos institutų ir išsiskiria savo sandara, visų įmanomų šaltinių pateiktimi

vienu kalbos vienetu, šnekos akto metu iš jų tenka rinktis, <...> tarp jų susidaro konkurencijos santykiai“ [24].

(rankraščiai, autoriaus korektūra, autoriniai publikuoti leidiniai), mokslškai pagrįstais komentais. *Akademinio leidinio* sąvoka *Didžiojoje tarybinėje enciklopedijoje* (1969) [25] apibrėžiama dviem reikšmėmis: pagal pirmąją reikšmę *akademinis leidinys* įvardijamas kaip „išsamus mokslo leidinys, ypač kruopščiai parengtas, turintis kritinį tekstą ir įvairius jo variantus, su išsamiais komentarais ir gausiu žodynu“; pagal antrąją „kartais akademiniiais leidiniais vadinami 1922–1938 m. veikusios leidyklos *Academia* leidiniai arba apskritai leidiniai, leidžiami akademijų“.

Atsižvelgiant į antrąją akademinio leidinio apibrėžtį, galima svarstyti apie sąvokos *akademine leidyba* išvestį ir suformuluoti tokią apibrėžtį: akademine leidykla – tai leidykla, publikuojanti akademijos kaip aukščiausios mokslo įstaigos leidinius.

Tatjanos Kulmatovos disertacijoje apie akademine leidybą kaip specializuoto fondo formavimosi pagrindą Rusijoje pateikiamos sąvokos *akademinis leidinys* (rus. *академическое издание*) sampratos gairės [27]. Autorė teigia, kad leidybiniame lauke svarbią vietą užima akademine literatūra, kurią publikuoja universitetai ir kitos mokslo institucijos. Ji akademinių leidinių suvokia kaip mokslų akademijos ar vieno jos padalinio parengtą ir publikuotą:

- kurio nors akademinio leidėjo;
- mokslo įstaigos, vadovaujamos redakcinės leidybinės grupės;
- leidyklų ir leidybos padalinių, funkcionuojančių akademiniame padalinyje;
- neakademiųjų institucijų (komercinės leidybos firmos).

Šiame mokslo darbe pabrėžiama, kad sąvokos *akademinis leidinys* negalima painioti su giminiškomis sąvokomis, ypač su pirmąja, kurios turinys nusakomas taip: „tai išsamus mokslo leidinys, ypač kruopščiai parengtas, turintis kritinį tekstą ir įvairius jo variantus, su išsamiais komentarais ir gausiu žodynu.“ Ši pirmoji akademinio leidinio reikšmė įvardija mokslo leidybos tipą (pagal turinio požymį), turint galvoje, kad tai išleista mokslo akademijos. Antroji nagrinėjamos sąvokos reikšmė apibūdina akademinių leidinių pagal leidybos vietas požymį.

Latviškuose terminų žodynuose ir žinynuose randama nemažai straipsnių, kuriuose vartojamas žodis *akademinis* (latv. *akadēmisks*), pavyzdžiui, *akadēmiska augstskola* (liet. *akademine aukštoji mokykla*), *akadēmiskā izglītība* (liet. *akademinis išsilavinimas*), *akadēmiskās studijas* (liet. *akademinės studijos*) etc., tačiau su žodžiu *universitetinis* nerasta nė vieno įrašo, išskyrus patį žodį *universitetas* (latv. *universitāte*). Latviškame pedagogikos terminų aiškinamajame žodyne [19] sąvokos *akademine leidyba* (latv. *akadēmiskā izdošana*) apibrėžties nerasta. Žodis *akademinis* (*akadēmisks*) aiškinamas dviem reikšmėmis: remiantis pirmąja, akademinis yra tas, kuris pagrįstas mokslškai, esąs išsamus, teorinis etc.; pagal antrąją reikšmę akademinis yra tas, kuris susijęs su studijomis akademineje aukštojoje mokykloje – universitete, akademijoje. Oficialiuose Latvijos universitetų tinklalapiuose jų leidyklos įvardijamos kaip akademinės².

² Daugpilio universiteto akademine leidykla „Saulė“ (Daugavpils universitātes akadēmiskais

Lietuviškuose terminologiniuose knygotyros ir bibliotekininkystės žodynuose duodamas termino *akademiniis leidinys* apibrėžimas, kurio kategorijos įvardijimo ieškota remiantis pateiktomis nuorodomis anotuotoje 1900–2005 m. bibliografijos rodyklėje *Lietuvių kalbos terminų žodynai* [4]. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* antrame sąsiuvinyje *Dokumentas. Leidinys. Leidyba* greta akademinio leidinio termino pateikiami jo ekvivalentai kitomis užsienio kalbomis³ [2]. Enciklopediniame žodyne *Knygotyra* (1997) akademinio leidinio sąvoka aiškinama kaip „išsamiausias veikalo leidinys, kuriame spausdinamas kruopščiai parengtas tekstas, jo įvairūs variantai su komentarais, pagalbinės rodyklės ir bibliografinė informacija“ [9]. Vėlesniais metais (2001 ir 2006 m.) išleistuose specialiuosiuose informaciniuose leidiniuose savarankiškų straipsnių apie akademinę leidybą taip pat nėra, tačiau termino akademinis leidinys apibrėžtis papildoma antrąja reikšme. Aiškinamajame vadovėlio *Knygotyra* (2006) terminų žodynyje, be jau minėtos analogiškos pirminės akademinio leidinio apibrėžties (tokia pati kaip ir enciklopediniame žodyne *Knygotyra*), pateikiama ir antroji: tai „mokslų akademijos, universiteto ar kitos aukštosios mokyklos leidinys“

apgāds „Saulē“; http://du.lv/lv/par_mums/struktura/saule); Latvijas universiteto akademinē leidykla (Latvijas universitātes Akadēmiskais apgāds; <http://www.lu.lv/apgads/>) etc.

³ Lietuviško termino *akademiniis leidinys* ekvivalentai kitomis kalbomis: *акаде́мическое изда́ние* (rusų k.); *academic publication* (anglų k.); *akademische Ausgabe* (vokiečių k.). Žr. [2].

[10]. Analogiškai (kone identiškai), kaip ir aiškinamajame vadovėlio *Knygotyra* terminų žodynyje, akademinio leidinio sąvoka nusakoma ir *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* [23]. *Lietuvių kalbos žodyne* būdvardis *akadēminis (-ė)* pagal pirmąją reikšmę aiškinamas kaip *akademijai priklausantis, susijęs su akademija*; pagal antrąją siejamas su *mokslu* [13]. Šiame žodyne pateikiama ir žodžio *universitētiniis (-ė)* reikšmė – tas, kas *susijęs su universitetu*. Žodžio *akademiniis* reikšmė aiškinama ir *Tarptautiniame žodžių žodyne*: 1) pagal pirminę tiesioginę reikšmę *akademiniis* yra tas, kas „susijęs su akademija“ (aukščiausiaja mokslinio tyrimo ar meno įstaiga); antrinė šio žodžio reikšmė labiau siejama su „mokymo, mokomasis, mokslo (paprastai aukštojo)“ sema [21].

Elena Macevičiūtė straipsnyje „Šiuolaikiniai mokslo serialiniai leidiniai: struktūra ir funkcijos“ vartoja *akademinės mokslinės leidybos* sąvoką [16]. Tačiau autorė prie *akademinės leidybos* termino prišlieja dar vieną žodį *mokslinė*, nors šios sąvokos prasminių laukų nepraplečia. Vadinas, įvestas dar vienas žodis *mokslinė* visiškai nepakeičia jau įvardytų esminių skiriamųjų akademinės leidybos požymių ir iš naujo nenusako šios sąvokos turinio, priešingai, tik suteikia nereikalingą papildomą semantinį krūvį (žodžių pertekliaus atvejis). Šią išvadą patvirtina straipsnio autorės nenuoseklus termino *akademinė mokslinė leidyba* vartojimas – tekste greta šio termino aptinkami ir kiti jo variantai: *akademinė / mokslinė leidyba*. Taigi išnagrinėti atvejai tik dar kartą patvirtina probleminę situaciją: mūsų šalyje, kalbant

apie švietimo ir mokslo institucijų leidybos sritį, terminija įvairuoja, ji dar nėra galutinai nusistovėjusi, aiškiai įvardyta ir apibrėžta viešai publikuotoje specialiojoje literatūroje. Stasio Keinio nuomone, apskritai „daugelio sričių terminija dar nėra sukartotekinta, trūksta išsamių terminų žodynų. <...> Neteisinga būtų sakyti, kad naujų terminų poreikio apskritai nesą“ [8].

Žodžio *akademini*s reikšmės pateiktys tikrintos ir dvikalbiuose žodynuose, kuriuose pagrindinė kalba yra lietuvių ir kita užsienio kalba. Anglų kalboje viena žodžio *akademini*s (angl. *academic*) reikšmių atskleidžiama dviem semomis – *akademini*s, *universitetini*s [20]. Žodžio *akademini*s atitikmenys tokiose kalbose kaip ispanų (*académico*) [6], prancūzų (*académique*) [18], danų (*akademisk*) [3] į lietuvių kalbą taip pat verčiami reikšme ir *akademini*s, ir *universitetini*s. Tačiau kai kuriose užsienio kalbose lietuviško žodžio *akademini*s atitikmenys verčiami tik reikšme *akademini*s, *susijęs su aukštąja mokykla, mokslinis*, pavyzdžiui, latvių (*akadēmisks*) [12], rusų (*академический*) [14], vokiečių (*akademisch*) [11]. Vadinasi, žodžio *akademini*s atitikmenys kai kuriose užsienio kalbose ir palyginus šių atitikmenų vertimą į lietuvių kalbą, pastebėta, kad žodis *akademini*s į lietuvių kalbą gali būti verčiamas reikšme ir *akademini*s, ir *universitetini*s. Vadinasi, remiantis dvikalbiuose žodynuose

atitinkamai pateikto užsienio kalba žodžio *akademini*s vertimu į lietuvių kalbą, žodžiai *akademini*s ir *universitetini*s yra lygiavėčiai. Taigi, remiantis žodynuose pateikta prasme *universitetini*s, galima svarstyti ir apie sąvokos *universitetinė leidyba* funkcionavimą.

Minėta, kad sąvokos *akademine leidyba* turinys nusakomas kaip *mokslų akademijos, universiteto, instituto, kolegijos ar kitos aukštosios mokyklos mokslinės ir mokomosios literatūros leidyba*. Taigi pagrindiniai dėmenys, apibrėžiantys šios sąvokos reikšmę, yra tam tikra aukštoji mokykla bei mokslinės ir mokomosios literatūros leidyba. Tarp išvardytų aukštųjų mokyklų minimas universitetas – aukščiausia valstybinė mokslo įstaiga, rengianti aukštos kvalifikacijos specialistus, turinti ne tik pirmosios (bakaluro) ir antrosios (magistro), bet ir trečiosios pakopos studijas – doktorantūrą, kurioje rengiami mokslo daktarai. Mūsų šalies Aukštojo mokslo įstatymas (2000) įtvirtina *dvių tipų* aukštąsias mokyklas: universitetus ir kolegijas, apibrėžia šių tipų institucijų skirtumus, numato aukštosios mokyklos reorganizavimo sąlygas [15]. „Institucija, turinti universiteto statusą, yra aukštesnės kategorijos aukštoji mokykla. Kai kurios iki šiol buvusios aukštesniosios mokyklos jau tapo aukštosiomis (kolegijomis) <...>“ [7]. *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (2001) akademija apibrėžiama kaip aukščiausia mokslo, meno įstaiga, taip pat mokslo, meno draugija arba specialioji aukštoji mokykla [21], kurios vardu vadinama dalis mūsų šalies universitetų: Vilniaus dailės akademija, Lietuvos kūno kultūros akademija (buv.

Lietuvos kūno kultūros institutas), Lietuvos veterinarijos akademija etc.

Institutas⁴ dažniausiai traktuojamas kaip nuolat veikianti įstaiga, paprastai užsiimanti tyrimais. Tai gali būti atskiras mokslo institutas, struktūrinė universiteto dalis – jo padalinys. Tarybiniais metais mūsų šalyje institutais vadintos ir kai kurios universitetinės aukštosios mokyklos (Šiaulių pedagoginis institutas, dabar – Šiaulių universitetas, Vilniaus pedagoginis institutas – Vilniaus pedagoginis universitetas etc.). Institutai nuo universitetų skyrėsi tuo, kad universitetai buvo universalūs – juose buvo rengiami įvairių sričių specialistai, o institutai buvo šakiniai, rengė tik tam tikros srities specialistus. Daugelyje pasaulio šalių universitetinės aukštosios mokyklos, vadinamos technologijos institutais, egzistuoja iki šiol. Kolegijos mūsų šalies aukštojo mokslo sistemoje traktuojamos kaip aukštosios neuniversitetinės mokyklos, anksčiau turėjusios aukštesniosios mokyklos statusą.

Akademinio leidinio apibrėžtį struktūriškai skaidant į atskirus segmentus, matyti, kad svarbiausi jos dėmenys, kurių viena veiklos sričių yra mokslinės ir mokomosios literatūros leidyba, yra mokslo akademija, universitetas, institutas, kolegija.

Remiantis aukštųjų mokyklų tipais, galima svarstyti apie akademinės leidybos kaip platesnės ir apibendrinamosios kategorijos skaidymą į smulkesnes leidybos grupes:

- leidyba mokslų akademijoje;
- leidyba universitete;
- leidyba institute;
- leidyba kolegijoje.

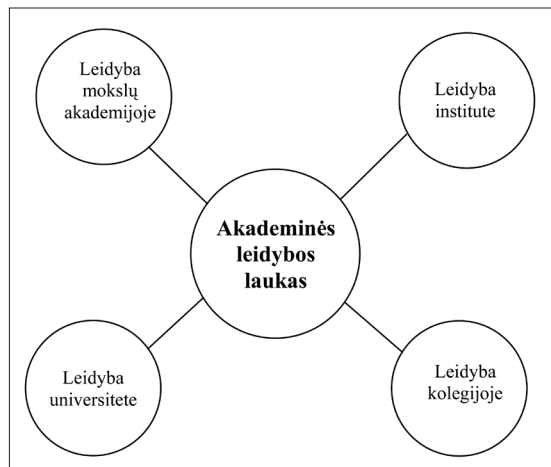
Konkrečiai susitelkiant į universitetą ir atsiribojant nuo kitų institucijų, matyti, kad akademinės leidybos lauke kaip atskiras segmentas yra universitetų leidykla, kurios švietimo ir mokslo institucijoje dažniausia veikia kaip atskiras struktūrinis padalinys, atliekantis leidybos funkcijas. Be to, universiteto leidykla turi savo vertę ir reikšmę institucijos viduje ir už ribų, jos veikla reglamentuojama pagal tam tikrus reikalavimus. Vadinas, universitetinę leidybą galima apibrėžti kaip universiteto mokslinės ir mokomosios literatūros leidybą, ryškėja apibrėžčių *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* santykis.

Šiame straipsnyje akademinė leidyba suprantama kaip platesnė – apibendrinamoji – sąvoka, kurios semantiniam laukui priklauso siauresnė ir konkretesnė sąvoka *universitetinė leidyba*. Universitetinę leidybą tikslinga vertinti kaip vieną iš akademinės leidybos lauko komponentų (žr. 1 pav.).

Tačiau kalbininkai⁵ nėra linkę pritarti terminui *universitetinė leidyba*: teigiama, kad jis nereikalingas, nes greta prireiktų ir *institucinės leidybos*, *koleginės leidybos* ir pan. terminų. Siūloma vartoti kilmininko formą *universitetų leidyba* (plg. *universitetų leidyklos*). Jei prireikus norima išskirti būtent

⁴ Institutas pirmąja reikšme apibrėžiamas kaip kurios nors srities mokslinio tyrimo įstaiga, aukštoji mokykla ar jos dalis (kartais kita mokymo įstaiga) [21].

⁵ Valstybinei lietuvių kalbos komisijai el. paštu buvo pateikta užklausa apie terminus *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba*.

1 pav. Akademinės leidybos lauko dedamosios

universitetus, galima pasakyti ir *akademinė leidyba universitetuose* ir pan. Teigtina, kad dėl nenusistovėjusios terminijos lietuvių kalboje ši problema ir kyla. Toks žodžių junginys *universitetinė leidyba* nenorminėje kalboje galimas. Itin tikėtina, kad jis ateityje bus vartojamas ir galbūt taps kalbos norma, nes būdvardis *universitetinė* rodo leidybos specifiką (pobūdį), o daiktavardinis žodžių junginys *leidyba universitete* pateikia nuorodą į vietą.

Siūlytina sąvoką *universitetinė leidyba* įtraukti į naujai rengiamus specialius terminų žodynus ir jos veiklos specifiką išryškinti atskiru straipsniu. Žinoma, negalima praleisti ir *akademinės leidybos* termino, nes ši kategorija specialiojoje literatūroje taip pat vartotina kaip apimanti platesnį – apibendrinamąjį – semantinį lauką. Manytina, kad pasiūlytas *universitetinės leidybos* terminas ir jo apibrėžtis leistų patikslinti jau sukurtą

knygotyros ir bibliotekininkystės terminiją. Šią sąvoką būtų galima vartoti tyrinėjant akademinės (mokslinės ir mokomosios) leidybos lauko specifiką.

Išanalizavus universitetų leidyklų veiklos specifiką, nustatyta, kad, vartojant platesnę apibendrinamąją *akademinės leidybos* kategoriją vietoje siauresnės *universitetinės leidybos* sąvokos, prarandami šių terminų prasmės atspalviai, kurie ypač svarbūs *universitetinės leidybos* esmei suvokti ir identifikuoti. Šios sampratos terminologinė analizė grindžia būtinybę ir toliau nagrinėti *universitetinės leidybos* kategoriją akademinės leidybos lauke. Šios sąvokos įprasminimo / įforminimo pavyzdys galėtų būti universitetų, kaip aukščiausios mokslo įstaigos, vykdoma leidybinė veikla. Be to, universitetinė leidyba yra natūraliai integruota į bendrąją leidybos sistemą. Ji čia ir toliau turėtų aktyviai funkcionuoti, neprarasdama savo kilmės specifikos. Reikėtų

pabrėžti, kad, įteisinus *universitetinės leidybos* terminą, būtų lengviau ir paprasčiau kalbėti apie patį *universitetinės leidybos* reiškinį.

Šiuolaikinės knygotyros suformuluotoje leidybos koncepcijoje sąvokos *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* neapibrėžtos, todėl kyla būtinybė tai padaryti. Šiame straipsnyje iškeltos sąvokos *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* nėra suvokiamos ir apibūdinamos kaip dvi priešpriešos. Jos reiškiančios aktyvią dermę. Akademinė leidyba suprantama kaip vientisa sistema, jungianti šiuos pagrindinius elementus: leidybą mokslų akademijoje, universitete, institute ir kolegijoje.

Remiantis *akademinės leidybos* apibrėžtimi, išaiškėjo, kad ši sąvoka yra platesnė – į ją įeina *universitetinė leidyba* kaip siauresnę reikšmę turintis terminas. Vadinas, galima rūšinė akademinės leidybos lauko klasifika-

cija pagal priklausomybę tam tikrai švietimo ir mokslo institucijai, kurios grupėje būtų išskiriama leidyba tam tikroje mokslo ir studijų institucijoje. Šioje klasifikacijoje iš esmės būtų svarbus sąvokų *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* platumo ir siaurumo akcentavimas.

Išnagrinėjus terminų *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba* vartoseną lietuviškuose ir užsienio informaciniuose leidiniuose, prieita prie išvados, kad šių dviejų terminų vartosenai turi įtakos konkrečioje šalyje susiklosčiusios tradicijos ir akademinės leidybos samprata: viena vertus, į apibendrinamąją akademinės leidybos kategoriją gali įeiti ir universitetinė leidyba, kita vertus, gali būti vartojamos dvi atskiros sąvokos – *akademinė leidyba* ir *universitetinė leidyba*. Išsiaiškinta, kad šios sąvokos nėra sinonimai ar konkuruojantys terminai.

NUORODOS

1. ASSIÉ, Benjamin. *L'édition universitaire* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2008 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/document-brut-1731>>.

2. *Bibliotekinkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. 2 sąs: *Dokumentas. Leidinys. Leidyba*. Vilnius, 1991, p. 7.

3. *Danų–lietuvių kalbų žodynas. Dansk–lietuvišk ordbog*. Sud. E. Flatau. 2-asis pataisytas leidimas. Vilnius, 1998, p. 23

4. GAIVENYTĖ-BUTLER, Jolanta; KEINYS, Stasys; NOREIKAITĖ, Adelė. *Lietuvių kalbos terminų žodynai*: anotuota 1900–2005 m. bibliografijos rodyklė. Vilnius, 2008, p. 230.

5. ILJINA, Olga N. Asmeninė, personalinė, privačioji? Dėl sąvokos *asmeninė biblioteka* apibrėžties. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 138–152.

6. *Ispanų–lietuvių kalbų žodynas. Duccionario español–lituano*. Sud. V. Petrauskas. Vilnius, 1996, p. 21.

7. JANAVIČIENĖ, Daiva. Universitetų informacinės infrastruktūros samprata. *Informacijos mokslai*, t. 16 [interaktyvus], 2001 [žiūrėta 2008 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/infmok/16/tomas16.html>>.

8. KEINYS, Stasys Kai trūksta termino. Iš *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius, 2008, p. 306.

9. *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 13.
10. *Knygotyra*: vadovėlis. Sud. ir ats. red. D. Kaunas. Vilnius, 2006, p. 347.
11. KRIŽINAUSKAS, Juozas. *Vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. Deutsch–litauisches Wörterbuch*. T. 1: (A–K). 2-asis stereotipinis leidimas. Vilnius, 1992, p. 45.
12. *Latvių–lietuvių kalbų žodynas. Latviešu–lietuvišu vārdnīca*. Ats. red. A. Butkus. Kaunas, 2003, p. 35.
13. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.
14. *Lietuvių–rusų, rusų–lietuvių kalbų žodynas*. Sud. I. Čekmonienė ir kt. Vilnius, 1993, p. 229.
15. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas. *Valstybės žinios* 2000, Nr. 27, p. 3–21.
16. MACEVIČIŪTĖ, Elena. Šiuolaikiniai mokslo serialiniai leidiniai: struktūra ir funkcijos. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 212–219.
17. MEYER, S. Univesity press publishing. Iš *International Book Publishing. An Encyclopedia*. Edited by Philip G. Altbach, Edith S. Hoshino. New York and London, 2005, p. 310.
18. *Naujasis prancūzų–lietuvių ir lietuvių–prancūzų kalbų žodynas. Nouveau dictionnaire français–lituanien et lituanien–français*. Sud. D. Melnikienė. Vilnius, 2001, p. 18.
19. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga, 2000, p. 11.
20. PIESARSKAS, Bronius. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Trečias pataisytas leidimas. Vilnius, 2000, p. 24.
21. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2001, p. 24.
22. THOMPSON, John B. *Books in the digital age: the transformation of academic and higher education publishing in Britain and the United States*. Cambrige, 2005, p. 81, 91.
23. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 212.
24. ŽUPERKA, Kazimieras. *Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas*: habilitacinis darbas. Šiauliai, 1995, p. 10.
25. Sąvoka *Академическое издание*. Iš *Большая советская энциклопедия* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 m. spalio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bse.sci-lib.com/article005150.html>>.
26. *Книга: энциклопедия*. Глав. ред. В. М. Жарков. Москва, 1999, с. 28.
27. КУЛЬМАТОВА, Татьяна. *Академические издания как основа формирования специализированного фонда*: (На примере академического собрания БАН): Дис. канд. пед. наук: 05.25.03: СПб., 2000. 192 с. РГБ ОД, 61:01-13/1548-8. Disertacijos ištrauka [interaktyvus], 2000 [žiūrėta 2008 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://planetadisser.com/see/dis_165355.html>.

UNIVERSITY PUBLISHING CONCEPTS: PROBLEMS OF TERMINOLOGY

GINTARĖ GALINIENĖ

Abstract

By analyzing scientific literature on the subject of university publishing the following problems were discovered: first, the concept of *university publishing* is not used in Lithuanian book science in general, on the other hand, this term is not present in the Lithuanian language dictionaries or glossaries; third, a more general concept of *academic publishing* is often in use. Thus, the concept of university publishing is undefined.

One can notice that the term of academic publishing is often used instead of the university publishing. By analyzing specific activity of university publishers it was discovered that essential meaning aspects of the terms are lost when using the generalized term of academic publishing. These aspects are very important for understanding and identification of essential features

of the university publishing. The legitimizing of the concept of the university publishing will help to discuss and research the phenomena of the university publishing.

The analysis of the definition of the term academic publishing has shown that this concept is wider and includes university publishing as a narrower concept. Therefore, it is possible to identify the types of academic publishing by subordination to a certain educational or research institutions. It would be important to emphasize the broadness and narrowness of the concepts academic and university publishing. The investigation of the usage of both terms in Lithuanian and foreign literature shows that the use of them depends on the traditions of understanding academic and university publishing in a particular country.

Įteikta 2009 m. kovo mėn.